

Obnova historických zahrad a parků

Doporučená literatura:

Kolařík, J. a kol. – Péče o dřeviny rostoucí mimo les –
I. Metodika ČSOP č. 5, Vlašim, 2003, 261 pp. + přílohy

Kolařík, J. a kol. – Péče o dřeviny rostoucí mimo les –
II. Metodika ČSOP č. 6, Vlašim, 2005, 720 pp. + přílohy

Podrobnější informace o programech financování
v oblasti péče o přírodu a krajinu:

www.dotace.nature.cz

OBSAH

Úvod	1
Proč obnovovat historickou zahradu či park?.....	2
Jak obnovit historický park či zahradu?.....	3
Legislativa.....	11

Obnova historických zahrad a parků

Vydala Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
 Autoři textu:
 Bohumil Reš, Tomáš Vencálek, Pavel Šterba, Jiří Klápště
 Autor kreseb: Tomáš Vencálek
 Autor fotografie: Přemysl Krejčířík
 Grafická úprava a tisk: OMIKRON Praha, s. r. o.
 Náklad: 2000 ks
 Praha 2009
 ISBN: 978-80-87051-66-5

MOŽNOSTI FINANCOVÁNÍ

Dotací program	Tituly	Podporovaná opatření	Možní zadatelé	Výše podpory	Příjem žádosti	Bližší informace
Program péče o krajinu	A	<ul style="list-style-type: none"> péče o památné a jinak významné stromy, jejich ochrana a ošetřování studie 	<ul style="list-style-type: none"> AOPK ČR a Správy NP (příslušná pracoviště uzavírají pro realizaci opatření vyplývajícího z plánu péče smlouvy o dílo s preferencí vlastníka nebo nájemce) 	100%	Náměty lze zaslat Správám CHKO či NP	www.dotace.nature.cz
	B	<ul style="list-style-type: none"> péče o památné a jinak významné stromy, jejich ochrana a ošetřování studie 	<ul style="list-style-type: none"> organizační složka státu fyzická nebo právnická osoba (vlastník, nájemce, podnájemce) s právním vztahem k pozemkům z pověření vlastníka či nájemce pozemku může být žadatelem o finanční prostředky i jiná fyzická nebo právnická osoba 	až 100%	Krajská střediska AOPK ČR	www.dotace.nature.cz

ÚVOD

Historie zahrad a parků sahá až k samým počátkům lidské civilizace.

Zahradní a stavební architektura se vždy vyvíjely ve vzájemném působení. Velký vliv na formu zahrad a parků neměl jen vztah lidí k přírodě, ale zejména obory výtvarného umění, jako malířství a sochařství. Významnou roli sehrály i společenské, hospodářské a náboženské poměry. Zahrada měla funkci hospodářskou a později i společenskou.

Naším zájmem je pomáhat při udržení tohoto jedinečného dědictví a při tom chránit živé složky přírody, které v nich našly podmínky pro život.

Pro účely této příručky můžeme historické parky a zahrady rozdělit takto: Zámecké parky a zahrady, klášterní zahrady, zahrady starých vil a paláců, historická stromořadí a aleje, historické krajinářské úpravy. Všechny zmíněné typy jsou vhodné k obnově, avšak vždy je potřeba záměr posoudit v širším kontextu.

Význam historických parků a zahrad z pohledu ochrany přírody a krajiny:

- Vyskytují se zde vzrostlé stromy nebo jejich skupiny (často jsou vyhlášeny jako památné stromy či skupiny památných stromů),
- představují přírodní stanoviště mnoha druhů organismů (mnohdy zvláště chráněných),
- tvoří migrační prostor pro živočichy, mohou být součástí územních systémů ekologické stability,
- historické krajinné celky navazují na volnou krajinu (např. Lednicko-Valtický areál),
- představují zvláště chráněná území a území začleněná do soustavy Natura 2000.

PROČ OBNOVovat HISTORICKOU ZAHRADU ČI PARK?

Pod pojmem obnova se skrývá více významů, jako například uvedení zahrady do původního stavu (rekonstrukce), celkové zhodnocení (rehabilitace) nebo návrat zanedbané zahrady s původní funkcí zpět do života (revitalizace).

V první řadě je třeba si říci, zda máme zájem o obnovu parku či zahrady a do jaké míry tímto zásahem zkvalitníme životní prostředí v oblasti.

Čemu taková obnova pomůže, pomůže obci nebo městu? Pokud pomíneme pozitivní vliv na životní prostředí, může zvýšit návštěvnost a oblast „zviditelnit“.

Účelem není za každou cenu obnovovat jakoukoli zahradu či park a neúčelně tak využít státní či evropské dotační programy jen proto, že je možné získat dotace.

Historické zahrady a parky zlepšují životní prostředí obyvatel. Zvyšují estetickou hodnotu prostředí a atraktivnější danou lokalitu o to více, je-li v blízkosti zámek nebo jiná historická budova. Vyšší biodiverzitu a ekologickou stabilitou zvyšují biologickou hodnotu prostředí. Pokud nejsou oploceny, zlepšují průchodnost daného území pro živočichy. Zajišťují přírodní stanoviště mnoha druhů organismů a mohou tvořit skladebné části územních systémů ekologické stability. V případě zániku či záměrné devastace historických parků a zahrad může dojít k poškození biodiverzity.

Většina hodnotných historických zahrad a parků je prohlášena za kulturní památku a zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek. Ochrana se vztahuje i na zahrady a parky, které jsou součástí památkově chráněných území jako jsou rezervace, zóny, ochranná pásma nebo krajinné památkové zóny.

Je vhodné konzultovat projekt již ve fázi záměru s příslušnými úřady a odbornými institucemi (Národní památkový ústav, krajská střediska AOPK ČR, na území národních parků a chráněných krajinných oblastí místně příslušné správy, obce s rozšířenou působností a v konkrétních případech dotčené instituce).

JAK OBNOVIT HISTORICKÝ PARK ČI ZAHRADU?

Obnova historických parků a zahrad se řídí obdobnými principy jako obnova městských parků s tím, že nutným předpokladem při plánování obnovy je památkový záměr, což je výchozí podklad památkové péče, který vymezuje charakter a podmínky obnovy kulturní památky (zahrady, parku, obory, bažantnice) nebo památkových areálů. Velký důraz při přípravě obnovy historických zahrad a parků je kladen na shromáždění a rozbor historických podkladů a kompoziční analýzu, ze kterých vyplývá rozhodnutí o způsobu obnovy.

Co tedy zvážit před zahájením obnovy historického parku a zahrady?

- **Zlepší obnova stávající stav?**
Projekty, které lze považovat za vhodné, zajišťují a preferují ošetření stávajících dřevin před jejich totálním vykácením. Při obnově, kdy je nutná obměna výsadeb ve větším měřítku, je potřeba zachovat, případně zvýšit poměr vegetační složky na úkor neživých složek parku.
- **Nenaruší se přírodní stanoviště zvláště chráněných živočichů?**
Obnova historického parku musí probíhat v souladu s ekologickými nároky zvláště chráněných živočichů. Před zahájením prací na obnově, zvláště pak před kácením stromů nebo výřezem keřů, musí dojít k zoologickému průzkumu, zejména entomologickému, ornitologickému, chiropterologickému (průzkum výskytu netopýrů apod.). Pokud je zjištěn výskyt zvláště chráněných živočichů, je potřeba zajistit jejich vývoj nebo dostatek času na jejich přesídlení (pokud není bezprostředně ohroženo zdraví osob či nehrozí velké škody na majetku). Například vykazuje-li strom statickou nestabilitu a musí být pokácen, ponechá se mrtvé dřevo tak, aby mohl být dokončen vývoj hmyzu.
V případě nedodržení tohoto kritéria může dojít k porušení zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZOPK“.

- **Jak zachovat maximum z historické hodnoty zahrady a parku?**

V kvalitním projektu je tato problematika řešena ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, který určí památkovou koncepci obnovy, její principy i specifikace. Není pravidlem, že pouze do nejstarší – prvotní, období je tím nejcennějším.

- **Nesníží se zásahem pestrost skladby dřevin parku?**

Kvalitní projekt zohledňuje při obnově původní sortiment dřevin vázaný na určité místo v kompozici (respektuje dřeviny v rámci prostorové modelace).

- **Co přinese obnova obci či městu?**

V konečném důsledku dobře provedený projekt přiláká řadu návštěvníků a zvýší přinejmenším povědomí o dané oblasti. Zvýšená návštěvnost může obci městu i místním podnikatelům zajistit vyšší příjmy. Pro její podporu je třeba počítat s patřičnou propagací. Pro místní obyvatele se takto obnovený park stane navíc odpočinkovým místem a zvýší přírodní, kulturní i estetickou hodnotu lokality.

Jak postupovat?

Při samotné přípravě projektu obnovy historického parku nebo zahrady by mělo být dodrženo několik základních kritérií:

- projednání záměru s příslušnými úřady a odbornými institucemi (Národní památkový ústav, krajská střediska AOPK ČR, na území národních parků a chráněných krajinných oblastí místně příslušné správy, obce s rozšířenou působností a v konkrétních případech další dotčené instituce,
- zpracování dostupných podkladů o historickém vývoji parku či zahrady,
- výběr zkušeného zahradního architekta,
- vypracování projektu,
- zajištění všech potřebných povolení a výjimek (závazné stanovisko výkonného orgánu památkové péče, povolení ke kácení, výjimky ze zákona ve vztahu k chráněným druhům apod.),
- zpracování zoologického průzkumu, zejména entomologického.

Potřebné náležitosti v projektu

1. Kulturně-historický vývoj území

Kvalitní projekt by měl obsahovat co nejvíce údajů týkajících se historického vývoje území, doložených kopiemi původních map nebo historickými kresbami a fotografiemi. U nepříliš kvalitních projektů se lze setkat s nedostačným nástinem historie území bez příkladné grafické či textové dokumentace. V případě, že historické podklady zcela chybí, se bude při obnově čerpat z tradičních forem, přičemž musí být náležitě odůvodněna.

2. Zaznamenání stávající situace a dendrologický průzkum

Zaznamenání stávající situace a zajištění dendrologického průzkumu je pro zjištění a zachování cenných partií, kompozic a hodnotných dřevin nezbytné. Projekt, ve kterém chybí zaznamenaná stávající situace a dendrologický průzkum, nebývá při posuzování kladně hodnocen pro špatný přehled mezi stávajícím stavem a navrhovaným řešením.

3. Navrhované řešení

Navrhované řešení by mělo být zpracováno maximálně přehledně a podrobně, aby byl zcela zřejmý způsob provedení a náročnost dílčích prací. Důležitý je soulad odborné části a kalkulace rozpočtu projektu. Pokud se jedná o celkovou obnovu historické zahrady či parku, nestačí se soustředit pouze např. jen na výčet dřevin, ale je nutné popsat navrhované řešení komplexně od návrhu koncepčního záměru, popisu cílového stavu přes podrobnější dokumentaci k jednotlivým částem parku (volné plochy, trávníky, návaznost na architekturu, cestní síť atd.) až k detailnímu výčtu dřevin navržených pro výsadbu. V případě výskytu zvláště chráněných druhů živočichů bude řešeno ponechání vybraných dřevin v porostu. U těchto dřevin by mělo být popsáno, zda a jakým způsobem vyžadují ošetření.

Dřevo z pokácených stromů je třeba ponechat tak, aby mohl být dokončen vývoj hmyzu, pařezy po pokácených stromech by měly být ponechány na místě jako biotop různých druhů organismů. Zejména v případech, kdy stromy rostou u frekventovaných cest v rámci areálu, je třeba pečlivě

sledovat provozní bezpečnost těchto jedinců. U jednotlivých taxonů je třeba dostatečně specifikovat navrhované dřeviny, uvést celý botanický název – český i latinský včetně kultivaru a to jak v textové části, tak v legendě projektového řešení. (Chybou je např. konstatování, že bude použit růžově kvetoucí hloh – *Crataegus* sp. nebo skupina keřů – *Taxus* spp.).

4. Kalkulace – rozpočet

Přehledně zpracovaný projekt má jasně definovaný rozpočet použitých dřevin, rozpočet ošetřených dřevin a rozpočet prací, souvisejících s vegetační složkou. Projekty, které mají jednotlivé položky rozpočtu pomíchané nebo ještě v horším případě spojeny s jinými náklady a stavebními pracemi, jsou přinejmenším nepřehledné, nepřidávají na kvalitě zpracování a komplikují hodnocení.

5. Fotodokumentace

Kvalitní projekt musí mít dostatečně zpracovanou fotodokumentaci stávající situace se stručným popisem, bez níž se při hodnocení nelze obejít. Fotodokumentace je zejména u sporných řešení důležitým vodítkem.

6. Zpracovaný projekt v digitální podobě

Samozřejmostí je digitální zpracování projektu pro zálohování, přehlednost a snazší komunikaci mezi jednotlivými stranami při posuzování projektu.

Entomologem vybrané stromy ponechané na dožití a stabilizované řezem tak, aby byla zajištěna provozní bezpečnost stromů. V popředí s již novou výsadbou.

Jak probíhá posuzování projektu při žádosti do Operačního programu Životní prostředí?

Posuzování projektu probíhá v několika fázích na různých úrovních. Již dříve byla zmíněna průběžná konzultace s pracovníky příslušného krajského střediska AOPK ČR za účelem připravení co nejlepšího projektu s ohledem na zájmy ochrany přírody a krajiny. Po podání projektu je na krajském pracovišti AOPK ČR provedeno samotné posouzení, které spočívá v kontrole formálních náležitostí, posouzení přijatelnosti projektu, předběžném vyjádření ke způsobilým výdajům a hodnocení podle ekologicko-technických kritérií (kromě technického kritéria „Hledisko přiměřenosti nákladů ve vztahu k efektům akce“), na jejichž základě je každý projekt obodován. Žádost je dále postoupena na Státní fond

životního prostředí ČR (dále SFŽP), kde jsou nastaveny způsobilé výdaje a posouzeno kritérium přiměřenosti nákladů. SFŽP žádost akceptuje, tzn. potvrdí její formální správnost a přijatelnost, po odborném hodnocení navrhne projekty ke schválení a postoupí je Řídicímu výboru, který žádosti schválí. Neznamená to však, že je projektu zajištěno financování. Nastává fáze dokladování dalších povinných příloh (výběrová řízení, smlouvy s dodavateli aj.), po jejímž schválení je teprve vydáno rozhodnutí o poskytnutí dotace a na projekt lze začít čerpat finanční prostředky.

Co je vhodný a co nevhodný projekt?

Dobře zpracovaným projektem lze usnadnit práci při jeho schvalování a zvýšit tak bodové hodnocení při žádosti o dotace. Dobře zpracovaný projekt usnadní

práci jak hodnotitelům žádosti, tak i samotnému žadateli, který nebude mít práci s doplňováním žádosti a má vysokou pravděpodobnost získání dobrého bodového ohodnocení svého projektu.

Za nevhodné projekty, průřezově v rámci všech finančních nástrojů, lze považovat všechny ty, které nerespektují historickou či přírodní hodnotu a jsou zbytečně předraženy.

Jaký projekt má šanci na schválení a čemu předejít?

- Jde o specifický druh vegetace, a proto je potřeba si předem vyžádat závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností, a jde-li o národní kulturní památku, závazné stanovisko krajského úřadu,
- nemělo by docházet ke zbytečnému kácení stromů – upřednostnit ošetření,
- při obnově minimalizovat zásahy do vodního režimu (zvláště pokud jde o evropsky významné lokality soustavy Natura 2000),
- zajistit ochranu zvláště chráněným druhům, které se zde vyskytují,

Příklad správného řešení rekonstrukce zámeckého parku s respektováním historických i přírodních hodnot.

- u krajinářských parků projekt nesmí negativně ovlivnit krajinný ráz (§ 12 ZOPK),
- vhodné je individuální řešení s důrazem na nejecennější partie a hodnoty konkrétního parku či zahrady,
- eliminovat nevhodné druhy z hlediska ochrany přírody (invazní rostliny, monokultury nevhodných dřevin),
- eliminovat zbytečné a z hlediska projektu nevhodné zásahy a práce předražující akci.

Příklady obnovy zámeckých parků

Velmi pěknou ukázkou je obnova zámeckého parku v Miloticích na jižní Moravě. Obnova cenné historické památky probíhala maximálně ohleduplně k živým organismům vázaným na staré jírovce. Entomologem vybrané stromy byly ponechány na místě a stabilizovány řezem, aby neohrozily návštěvníky. Dosadba nových jírovců byla uskutečněna do mezer mezi pařezy. Vybrané kmeny a části větví byly uloženy v blízké bažantnici, aby byl umožněn vývoj dřevem se živících druhů hmyzu. Kompletní vykácení celé aleje a vysázení nových stromů by v tomto případě bylo špatným řešením, které by vedlo ke snížení přírodních, estetických i krajinotvorných hodnot parku.

Příklad nesprávného řešení rekonstrukce zámeckého parku – neodůvodněné plošné kácení hodnotných dřevin.

Dalším vhodným příkladem je vlašimský zámecký park, který zasahuje do středu města a je součástí evropsky chráněných území soustavy Natura 2000. V tomto po mnoho let neudržovaném parku byly obnoveny především louky a pěšiny, které v průběhu minulých desetiletí zanikly, a byly vysazeny nové soliterní dřeviny.

Rekonstrukce zámecké zahrady v Miloticích.

LEGISLATIVA

Při obnově historických zahrad a parků je třeba zajistit všechny potřebné náležitosti, zejména povolení ke kácení dřevin, které vydává zpravidla obecní úřad, závazná stanoviska orgánů ochrany přírody a odborné posudky tak, aby nedošlo k porušení a zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů, popř. zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů.

MOŽNOSTI FINANCOVÁNÍ

Dotační program	Tituly	Podporovaná opatření	Možní zadatelé	Výše podpory	Příjem žádostí	Blížší informace
Operacní program životní prostředí	6.5 Podpora regenerace urbanizované krajiny	<ul style="list-style-type: none"> • náklady na výsadbu stromů a keřů, např. nákup sazenic, úprava půdy před vysazením (doplnění či výměna půdy) • ochrana a následná péče vysazené stromy a keře (po dobu dvou let) • ukotvení sazenic, přihnojování, záливka • náklady na vyvolané investice, které vzniknou v přímé souvislosti s realizační opatření, např. přeložky inženýrských sítí, přeložky komunikací a další 	<ul style="list-style-type: none"> • obce a města • svazky obcí • kraje • příspěvkové organizace krajů • státní podniky • státní příspěvkové organizace • občanská sdružení • obecně prospěšné společnosti • organizační složky státu 	až 90%	Krajská střediska AOPK ČR	www.dotace.nature.cz www.opzp.cz
	6.3 Obnova krajinných struktur	<ul style="list-style-type: none"> • péče o významné nebo památné stromy a aleje, jakožto obnova a zachování krajinných prvků 				